

Jerzy Bafia

Postępowanie uproszczone w polskim procesie karnym

Palestra 8/5(77), 60-70

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Art. 112 recypuje treść art. 438 k.p.c., uzupełniając ją wyraźnym stwierdzeniem, że pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w wyroku unieważniającym małżeństwo (obecnie do wniosku takiego dochodziła tylko wykładnia — zob. Wiszniewski, Komentarz do kod. rodz., uw. 3 do art. 13 k.r.).

(dokończenie nastąpi)

JERZY BAFIA

Postępowanie uproszczone w polskim procesie karnym¹

§ 1. Uwagi wstępne

Polski system procesu karnego przewiduje odrębne formy postępowania, między innymi ze względu na szczególny skład sądu, przed którym proces ma się toczyć, a także ze względu na szczególny przebieg postępowania.

Postępowanie uproszczone, jako postać szczególnej formy postępowania, uwzględnia oba te elementy.²

Postępowanie uproszczone zachowuje podstawowe, typowe cechy postępowania karnego z niektórymi tylko zmianami odróżniającymi je od postępowania zwykłego.

Nowelizacja k.p.k. z 28.III.1958 r. (Dz. U. Nr 18, poz. 76) rozbudowała postępowanie uproszczone i potraktowała je jako jedną z ważnych instytucji procesowych mających istotne znaczenie praktyczne.

W stosunku do występujących dotychczas uproszczeń postępowania nową ustawę charakteryzuje najbardziej przepis o wyłączeniu trybu uproszczonego w wypadku zastosowania do sprawcy czynu przestępnego środka zapobiegającego uchyłaniu się od sądu w postaci tymczasowego aresztowania. Należy tę zmianę ocenić jako poważne zabezpieczenie procesowych praw oskarżonego.

¹ Temat ten podjąłem już wcześniej w pracy pt.: O zastrzeniu i przyspieszeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo (Wyd. Prawnicze, W-wa 1959 r.). Po wydaniu tej pracy szereg zagadnień z tegoż tematu zostało opracowanych — przeważnie w formie różnych przyczynków — w piśmiennictwie prawniczym, jak również zostało poruszonych w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Opublikowanie, w formie szerokiego artykułu, swego rodzaju podsumowania wymiany poglądów na temat postępowania uproszczonego może mieć duże praktyczne znaczenie tak dla sędziego i adwokata, jak i dla oskarżyciela publicznego, działającego w tym postępowaniu.

² Por. A. Kordik: Uwagi o trybie przyspieszonym i trybie uproszczonym, „Nowe Prawo”, nr 9/60, s. 1179.

§ 2. Różnice między postępowaniem uproszczonym a postępowaniem zwykłym

Różnice między postępowaniem uproszczonym jako szczególną formą postępowania a normalnym trybem postępowania karnego należy rozpatrywać oddzielnie w różnych stadiach postępowania.

1. Różnice między dochodzeniem uproszczonym a dochodzeniem zwykłym

Ustawa przewiduje szereg elementów procesowych odróżniających wymienione dochodzenia.³

Przed wszystkim należy wskazać na to, że podejrzany nie może być tymczasowo aresztowany, aby się mogło toczyć postępowanie uproszczone.

Ponadto chodzi o różnice powstające na tle braku konieczności dokonywania pewnych czynności niezbędnych w postępowaniu zwykłym. Sprawy te reguluje artykuł 8 ustawy z dn. 20.VII.1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. Nr 38, poz. 348), który przewiduje, że w dochodzeniu uproszczonym nie jest konieczne:

- a) zawiadomienie prokuratora o ujawnionych przestępstwach,
- b) wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów,
- c) wydanie postanowienia o zamknięciu dochodzenia.

Zmiany te — w stosunku do dochodzenia zwykłego — rzutują na inne problemy w dochodzeniu uproszczonym. I tak pominięcie w postępowaniu uproszczonym instytucji przedstawienia zarzutów prowadzi do pewnych odrębności w określaniu terminu zakończenia dochodzenia (art. 245¹¹ k.p.k.). W przepisie tym jest mowa o tym, że „dochodzenie przeciwko określonej osobie (a więc nie tylko przeciwko osobie, której przedstawiono zarzuty) powinno być ukończone najdalej w ciągu miesiąca”.

Mamy więc dochodzenie przeciwko określonej osobie, ale osoba ta jest określona nie przez postanowienie o przedstawieniu zarzutów, lecz przez sam fakt przesłuchania jej w charakterze podejrzanego.

Przesłuchanie w charakterze podejrzanego należy uważać za czynności zastępujące przedstawienie zarzutów. Ta sytuacja ma z kolei związek z innymi czynnościami w postępowaniu przygotowawczym. Chodzi konkretnie o podjęcie umorzonych śledztwa, które może nastąpić tylko pod warunkiem, że „nie będzie się toczyć przeciwko osobie, której w poprzednim postępowaniu przedstawiono zarzuty” (art. 245³ k.p.k.).

2. Różnice dotyczące sposobu postępowania związanego ze sporządzeniem i wnoszeniem aktu oskarżenia

Art. 8 lit. b-d cyt. ustawy z 20.VII.1950 r. przewiduje, że w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym:

- a) akt oskarżenia sporządza nie prokurator, lecz Milicja Obywatelska lub oskarżyciele publiczni przewidziani w art. 7 § 1 tejże ustawy z 20.VII.1950 r.;

³ Problematykę tę podjął K. Niementowski: Zmiany w postępowaniu przygotowawczym, „Biuletyn Gen. Prok.” nr 9—10/58 oraz I. Zabierowski: Nadzór prokuratora nad dochodzeniem uproszczonym, „Biuletyn Gen. Prok.” nr 9—10/58.

- b) nie jest konieczne, żeby akt oskarżenia sporządzony w tym trybie był uzasadniony;
- c) akt oskarżenia może ograniczyć się do oznaczenia osoby oskarżonego i zarzucanego mu czynu;
- d) akt oskarżenia sporządzony przez Milicję Obywatelską zatwierdza i wnosi do sądu prokurator;
- e) akt oskarżenia sporządzony przez oskarżyciela publicznego wymienionego w art. 7 § 1 zostaje przez niego bezpośrednio wniesiony do sądu.

Wymienione odrębności, ze względu na art. 478 k.p.k., nie mają zastosowania do postępowania w sprawach nieletnich. Podobnie też np. w postępowaniu przyspieszonym lub karno-administracyjnym, ze względu na odrębne szczególne uregulowanie, przepisy art. 8 lit. b-d nie będą miały zastosowania.

3. Różnice dotyczące oskarżyciela publicznego

Ustawa z 20.VII.1950 r. wymienia w art. 7 § 1 cały szereg organów administracji państwowej, którym przyznaje się uprawnienia oskarżyciela publicznego. Poszczególne organy powołane są do ścigania tylko określonych przestępstw.

Poza tym ustawa przewiduje, że organy upoważnione do działania w charakterze oskarżyciela publicznego są uprawnione również do prowadzenia dochodzeń oszczepzonych i do bezpośredniego wnoszenia aktu oskarżenia do sądu.

Warto też dodać, że w myśl art. 9 cyt. ustawy w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym udział w rozprawie głównej lub na posiedzeniu niejawnym może wziąć — w charakterze oskarżyciela publicznego — aplikant delegowany w tym celu przez prokuratora powiatowego.

4. Różnice między postępowaniem w trybie uproszczonym a postępowaniem w trybie zwykłym

Postępowanie sądowe w trybie uproszczonym różni się od postępowania w trybie zwykłym w punktach następujących:

- a) prezes sądu nie zarządza doręczenia oskarżonemu odpisu aktu oskarżenia⁴;
- b) termin siedmiodniowy przewidziany na zgłaszanie wniosków o wezwanie innych osób oraz sprowadzenie innych dowodów niż wskazane w akcie oskarżenia (art. 256 k.p.k.) liczy się od dnia doręczenia wezwania na rozprawę;
- c) w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym sąd jest w zasadzie inaczej obsadzony niż w sprawach zwykłych (orzeka w składzie jednego sędziego);
- d) ze względu na to, że w uproszczonym trybie postępowania k.p.k. nie wymaga obecności oskarżonego na rozprawie, ustawa z 20.VII.1950 r. w art. 15 § 2 przewiduje obowiązek doręczenia oskarżonemu odpisu sentencji wyroku, zawierającej pouczenie o trybie odwołania;
- e) zażalenie na postanowienia wydane w trybie uproszczonym przez jednego sędziego może rozpoznać sąd powiatowy w składzie trzech sędziów.

Takie są różnice wynikające bezpośrednio z przepisów dotyczących postępowania uproszczonego. Szereg dalszych różnic czy to w obsadzie sądu, czy to

⁴ Przeciwno tego rodzaju uproszczeniu *de lege ferenda* występuje A. Murzynowski: O pewnych niesłusznych uproszczeniach w postępowaniu przed sądem I instancji, „Nowe Prawo” nr 11/60, s. 1490—1491.

w zakresie przebiegu postępowania może wynikać z innych rodzajów postępowań szczególnych (np. postępowanie w sprawach prywatnoskargowych), które toczą się przy wykorzystaniu instytucji postępowania uproszczonego. Problematyka ta wymaga jednak odrębnego omówienia.

§ 3. Zastosowanie postępowania uproszczonego w innych trybach szczególnych

Mówiąc, że postępowanie uproszczone pozostaje niekiedy w związku z innymi rodzajami postępowań szczególnych, należy podkreślić, że związek ten układa się przede wszystkim w myśl ogólnej zasady wykładni prawa przyjmującej, iż *lex specialis derogat legi generali*. Na tej zasadzie sprawy podlegające oskarżeniu prywatnoskargowemu toczą się w trybie uproszczonym. Wynika to z ogólnego przepisu art. 5 ustawy z 20.VII.1950 r., określającego zakres, w jakim stosuje się tryb uproszczony. Oznacza to także, że szereg przepisów postępowania uproszczonego wykorzystuje się w toku rozpoznawania spraw prywatnoskargowych.

Ma to szczególne znaczenie w razie objęcia oskarżenia (w myśl art. 65 k.p.k.) przez prokuratora przez wszczęcie postępowania karnego. Wówczas np. dochodzenie zarządzane w myśl art. 232 k.p.k. będzie się toczyło w trybie uproszczonym.

Podobna sytuacja zachodzi w wypadku spraw rozpatrywanych w tzw. postępowaniu przyspieszonym, toczącym się na podstawie przepisów ustawy z 22.V.1958 r. o zastrzeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo. Te ostatnie przepisy nie regulują całego szeregu kwestii procesowych, jak np. składu sądu. Stąd też nie tylko praktyczne, ale wręcz niezbędne jest — w świetle ustawy traktującej wszystkie przepisy procesowe w ramach pełnego niesprzecznego systemu prawa — korzystanie z przepisów postępowania uproszczonego.⁵

Podobnie rzecz się ma w wypadku dochodzenia prowadzonego w postępowaniu przyspieszonym. Wystarczy, jeśli będzie cno odpowiadało założeniom dochodzenia uproszczonego.⁶

Także w postępowaniu karno-administracyjnym w wypadkach nie uregulowanych odrębnie ma zastosowanie postępowanie uproszczone. Jeżeli np. sprawa rozpatrywana w trybie karno-administracyjnym zostanie zwrócona do uzupełnienia dochodzenia (art. 251 § 1 lit. d lub art. 305 § 1 k.p.k.), to wystarczy wówczas przeprowadzić dochodzenie uproszczone. Inny przykład: jeżeli prezes sądu uzna za pożądane rozpoznanie sprawy w składzie jednego sędziego i dwóch ławników zamiast jednego sędziego (art. 505 § 1 k.p.k.), to wyda odpowiednie zarządzenie oparte na art. 6 ustawy z 20.VII.1950 r.

⁵ W tej sytuacji wadliwa będzie np. argumentacja uzasadniająca rozpoznanie jednoosobowe spraw o charakterze chuligańskim w trybie przyspieszonym „na podstawie analogii z przepisem art. 6 ustawy z 1950 r.” (por. A. Kordik: op. cit., s. 1182). Rozumowanie powinno tu być inne: Tryb bardziej szczególny, jak np. tryb przyspieszony, wypiera w tej części, gdzie występują przepisy bardziej szczególne, tryb mniej szczególny, jak np. tryb uproszczony. Rozumowanie to stosuje się odpowiednio do realizacji: tryb uproszczony a postępowanie zwykłe, jak również do relacji między innymi trybami postępowania. Tylko przy takim rozumowaniu różnorodne tryby postępowania będą się układały w niespreczny system procesowy.

⁶ Zgodnienie to rozważam szerzej w pracy pt.: O zastrzeniu i przyspieszeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo, Wyd. Prawnicze 1959, s. 72-75.

Podobnie należałoby ułożyć stosunek między postępowaniem uproszczonym a postępowaniem karnym skarbowym. Do takiego wniosku upoważnia art. 216 u.k.s., który przewiduje, że „postępowanie przed sądem toczy się według przepisów kodeksu postępowania karnego ze zmianami wynikającymi z przepisów ustawy niniejszej” (czyli ustawy karnej skarbowej). Co prawda zmiany te są tak liczne, że nie dają wielu możliwości wykorzystania postępowania uproszczonego, nie zmienia to jednak samej zasady.⁷

Postępowanie uproszczone znajduje także szerokie zastosowanie w toku postępowania w sprawach nieletnich.⁸

Warto także zwrócić uwagę na stosunek między postępowaniem uproszczonym a postępowaniem nakazowym. Temat ten poruszony został ostatnio przez Sąd Najwyższy, który uchwalił następującą wyraźną tezę:

„Doniesienie (...) organów zastępuje tu (w postępowaniu nakazowym; *uwaga moja, J.B.*) akt oskarżenia i jest dostateczną podstawą do wydania nakazu karnego oraz do rozpoznania sprawy w trybie postępowania uproszczonego w razie wniesienia sprzeciwu od nakazu karnego, chyba że sąd uzna, iż przedstawione w doniesieniu dowody oskarżenia nie są wystarczające i budzą wątpliwości, zwłaszcza w związku z wniesionym od nakazu karnego sprzeciwem; w wypadku takim sąd zwraca akta sprawy właściwemu organowi, uprawnionemu do występowania w sprawie w charakterze oskarżyciela publicznego, który po przeprowadzeniu dochodzenia (art. 7 cyt. ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. i art. 245⁹ § 3 k.p.k.), bądź przesyła akta właściwemu prokuratorowi (art. 245¹² § 1 k.p.k.), bądź też umarza postępowanie (co wymaga pisemnego zatwierdzenia ze strony prokuratora — art. 245¹² § 2 k.p.k.). Po wniesieniu aktu oskarżenia sąd powiatowy rozpoznaje sprawę również w trybie postępowania uproszczonego (art. 5-15 cyt. ustawy z 20 lipca 1950 r.)”.⁹

§ 4. Okoliczności uzasadniające postępowanie w trybie uproszczonym

Proces karny przewiduje szereg warunków, od których zależy dopuszczalność wszczęcia sprawy i jej rozpoznanie przez sąd.

Nie wchodząc w zbytne w tej dziedzinie szczegóły, należy zaznaczyć istnienie szeregu przesłanek dodatnich, jak podsądność sądowi powszechnemu, istnienie strony procesowej, prawnie skuteczna skarga lub właściwość, sądu. Są to przesłanki niezbędne do tego, aby proces karny mógł się w ogóle toczyć.

Oprócz tego należy w procesie karnym wyróżniać pewne okoliczności, które wprawdzie nie decydują o dopuszczalności procesu karnego w ogóle, ale rozstrzygają, czy postępowanie karne może się toczyć w określonym trybie szczególnym. W tym zakresie można by mówić o przesłankach dodatnich dotyczących dopuszczalności danej formy szczególnej postępowania karnego, a więc i postępowania uproszczonego.

1. Podstawową szczególną dodatnią przesłanką dopuszczalności postępowania uproszczonego jest to, że obejmuje ono sprawę o przestępstwa, za które

⁷ Por. J. Bafia: Nowa ustawa karna skarbową, NP nr 6/60, s. 70-75; por. też. Komentarz do ustawy karnej skarbowej (praca zbiorowa), Wyd. Prawnicze 1961, s. 309 i nast.

⁸ K. Grześkowiak: Tryb uproszczony w sprawach przeciwko nieletnim, Biuletyn MS nr 7-8/58, s. 52-54.

⁹ Uchwała z dnia 9 listopada 1961 r. VI KO 46/61 — OSN z. II z 1962 r., poz. 34.

ustawa przewiduje karę pozbawienia wolności do dwóch lat lub karę grzywny albo obie te kary łącznie (por. art. 5 § 1 ustawy z 20.VII.1950 r.), oraz o przestępstwa wymienione w § 2 art. 5 tejże ustawy z 20.VII.1950 r.

A. Określenie zakresu spraw przyjęte w art. 5 § 1 opiera się na zasadzie zagrożenia karnego za dane przestępstwo, czyli określa się według wysokości sankcji karnych przewidzianych za dane przestępstwo.

Należy także zwrócić uwagę na to, że ustawa wyraźnie podkreśla, iż rozpoznania sprawy w trybie uproszczonym dokonuje się tylko na podstawie zagrożenia karami zasadniczymi, natomiast pomija kary dodatkowe, środki zabezpieczające, środki typu nawiązki lub obowiązkowe zasądzenie odszkodowania.

Tak więc tylko kary pozbawienia wolności do lat dwu lub grzywna są wskaźnikami określającymi zakres spraw podlegających trybowi uproszczonemu. Wynika z tego, że gdyby ustawa karna wprowadziła nowe kary zasadnicze, np. pracę poprawczą lub naganą, to sprawy o przestępstwa zagrożone takimi karami mogłyby sąd rozpoznawać w postępowaniu uproszczonym tylko na skutek szczególnego przepisu ustawy.

Wynika z tego ponadto, że wprowadzenie przez ustawę nowych środków związanych z orzeczeniem kary zasadniczej tego rodzaju co nawiązka lub obowiązkowe odszkodowanie (art. 331¹ k.p.k.) nie ma wpływu na ustalenie zakresu spraw rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym, gdyż nie chodzi tu o kary zasadnicze.

Z art. 5 ustawy z 20.VII.1950 r. wynika, że tryb uproszczony stosuje się tylko w postępowaniu przed sądem powiatowym w sprawach należących do właściwości rzeczowej tego sądu. Ustawa słusznie w tym wypadku podkreśliła, że chodzi tylko o sprawy należące w myśl ogólnych przepisów k.p.k. do właściwości rzeczowej sądu powiatowego, ponieważ z przepisów szczególnych może wynikać, że przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności do lat dwu mogą należeć do właściwości sądu wojewódzkiego.¹⁰

B. Przedstawione wyżej uwagi objaśniają zasadę, która określa zakres spraw podlegających postępowaniu uproszczonemu w myśl art. 5 § 1 ustawy z 20.VII.1950 r.

Przepisy § 2 i 3 art. 5 tej ustawy rozszerzają tę zasadę: pierwszy (§ 2) — przez zaliczenie szeregu norm prawa karnego zagrożonych karą wyższą niż dwa lata pozbawienia wolności, które też zostają poddane rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym; drugi (§ 3) — przez stwierdzenie, że jeżeli kara grożąca za przestępstwo na skutek powrotu do przestępstwa lub na skutek wyższej karalności urzędnika w myśl art. 291 k.k. będzie wyższa niż przewidziana w art. 5 § 1 lub w przepisach wymienionych w art. 5 § 2, to okoliczności tego rodzaju nie mają wpływu na wyłączenie trybu uproszczonego.

Natomiast § 4 art. 5 działa w kierunku odwrotnym, ogranicza bowiem zakres spraw podlegających z mocy założenia ogólnego postępowaniu uproszczonemu przez wyłączenie niektórych przestępstw.

C. W ramach § 2 art. 5 najwięcej problemów stwarza wykładnia związana z kryterium szkody w kwocie 5 000 zł. Punkt ten został sformułowany następująco: „Sądy powiatowe rozpoznają nadto w tym trybie sprawy o przestępstwa

¹⁰ Taka właśnie sytuacja miała miejsce w świetle przepisów ustawy karnej dewizowej z 28.III.1952 r. Artykuł 12 tej ustawy ustalał właściwość sądu wojewódzkiego także w sprawach o przestępstwa z art. 1 § 3, art. 4, 5 § 2 i 3, art. 6 § 2, art. 7 i 8 tej ustawy. Ten poprzedni stan prawny zmieniła ustawa karna skarbową z 13.IV.1960 r.

wymienione (...) c) w art. 1 ustawy z dnia 18 czerwca 1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej (Dz.U. Nr 36, poz. 228), o ile szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekracza 5 000 zł; (...)"

W sformułowaniu tym chodzi o parę kwestii.

Pierwsza kwestia — to przewidziane w art. 5 § 2 ustawy czerwcowej (tj. z 18.VI.1959 r.) zagarnięcie drzewa z lasu stanowiącego mienie społeczne. Problem polega tu na tym, że nie wszystkie znamiona art. 5 § 2 ustawy z 18.VI.1959 r. są powtórzeniem ustawowych znamion art. 1 § 1 tej ustawy. Ponieważ jednak art. 5 § 1 teże ustawy czerwcowej odwołuje się do jej przepisów (chodzi tu o art. 1), przeto nie może być zastrzeżeń co do rozpoznawania spraw o zagarnięcie drzewa z lasu stanowiącego mienie społeczne w postępowaniu uproszczonym.

Odrębnie kształtuje się sytuacja w wypadku art. 5 § 2 ustawy czerwcowej. Przepis ten przewiduje odpowiedzialność karną za pewne postacie paserstwa, gdy przedmiotem jest drzewo z lasu stanowiącego mienie społeczne. Także art. 5 omawianej ustawy czerwcowej rozstrzyga kwestię odpowiedzialności karnej według przepisów teże ustawy, co w tym wypadku oznacza jej art. 4. Stąd wniosek, że w tym zakresie nie można stosować postępowania uproszczonego.¹¹

Druga kwestia — to pojęcie szkody wyrządzonej lub zamierzonej, która „nie przekracza 5 000 zł.” Trudno tu zajmować się bliżej tym zagadnieniem.¹² Warto jednak zaznaczyć, że szkoda wyrządzona to szkoda faktycznie (ekonomicznie, realnie) występująca,¹³ natomiast szkoda zamierzona, to szkoda, której należałoby się spodziewać, gdyby sprawca poprzestał na usiłowaniu przestępstwa, oraz szkoda, jaka wynika z następstw czynu, które sprawca co najmniej mógł lub powinien był przewidzieć (wystarczy tu forma winy nieumyślnej).

D. W myśl § 3 art. 5 tryb uproszczony stosuje się, choćby ze względu na powrót do przestępstwa albo ze względu na zastosowanie przepisu art. 291 k.k. groziła przestępcy kara wyższa niż przewidziana w § 1 lub w przepisach wymienionych w § 2.

1. Z powrotem do przestępstwa prawo karne wiąże konsekwencje w ten sposób, że pozwala sądowi wymierzyć karę wyższą o połowę od najwyższego ustawowego wymiaru kary, nie przekraczając jednak ustawowej granicy danego rodzaju kary. Takie obostrzenie kary jest uzależnione jednak od tego, czy sprawca w ciągu 5 lat po zwolnieniu z zakładu zabezpieczającego popełni nowe przestępstwo z tych samych pobudek lub należące do tego samego rodzaju.¹⁴

W stosunku do przestępstw wymienionych w art. 5 § 1 ustawy z 20.VII.1950 r. sąd w wypadku powrotu do przestępstwa może wymierzyć karę do 5 lat pozbawienia

¹¹ Pogląd ten podziela H. Wąsik w pracy pt.: Jaki tryb postępowania stosować do przestępstw z art. 4 § 1 ustawy z dnia 18.VI.1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej, „Nowe Prawo” nr 11/59, s. 1345-1348. Autor postuluje wprowadzenie trybu uproszczonego w sprawach o paserstwo mienia społecznego. Nietrafnie jednak argumentuje, że nie ma żadnej różnicy w dziedzinie zagrożenia między art. 1 § 1 a art. 4 § 1 ustawy czerwcowej, gdyż pomija możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary z art. 1 § 2 tej ustawy.

¹² Pisałem o tym w pracy pt.: Odpowiedzialność karna za przestępstwa przeciw własności społecznej. Wyd. Prawnicze 1960 r. (Rozdz. III. Wartość i szkoda w ustawodawstwie o obronie własności społecznej).

¹³ Por. J. Makarewicz: Kodeks karny z komentarzem, s. 218.

¹⁴ Na temat pojęcia powrotu do przestępstwa oraz skutków prawnych z tym związanych patrz: S. Śliwiński: Prawo karne, s. 476 i n. oraz L. Lernell: Wykład prawa karnego, 1961, s. 306. Pisałem o tym także w pracy: O zastrzeżeniu i przyspieszeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo, 1959, s. 19-25.

wienia wolności, a w stosunku do przestępstw wymienionych w art. 5 § 2 — nawet karę do siedmiu i pół roku więzienia.¹⁵ Możliwość ta na skutek szczególniego przepisu ustawy (art. 5 § 3) nie wpływa na wyłączenie sprawy z rozpoznania w trybie uproszczonym.

2. Podobna sytuacja, jak omawiana wyżej, może powstać w związku z przepisem o wyższej karalności urzędnika w myśl art. 291 k.k. Przepis ten stanowi podstawę do zwiększenia karalności urzędnika przy wszystkich przestępstwach dokonywanych zarówno podczas urzędowania, jak i w związku z urzędowaniem. Przepis ten ma w zasadzie zastosowanie tylko wtedy, gdy urzędnik, popełniając przestępstwo pospolite, nie przekracza jednocześnie swej władzy lub nie staje się winnym niedopełnienia obowiązku¹⁶. Powiedziałem „w zasadzie”, bo w wypadku, gdy czyn urzędnika stanowiący przekroczenie władzy lub niedopełnienie obowiązku (art. 286 k. k.) jednocześnie wyczerpuje znamiona innego przestępstwa nieurzędniczego (tak że ma zastosowanie art. 291 k.k.), wówczas w myśl art. 36 k.k. sąd stosuje przepis przewidujący karę najsurowszą.¹⁷

Przedstawiony przepis ma istotne znaczenie procesowe z punktu widzenia postępowania w trybie uproszczonym, w razie bowiem zbiegu przepisów ustawy możemy mieć do czynienia z kwalifikacją prawną nie podlegającą trybowi uproszczonemu.

3. W świetle obowiązujących przepisów spotykamy czasami pogląd, że można orzec wobec sprawcy czynu przestępnego najwyższy wymiar kary pozbawienia wolności za dane przestępstwo na podstawie art. 60 § 1 k.k., a następnie jeszcze raz podwyższyć karę o połowę na podstawie art. 291 k.k. Pogląd ten uważam za nieprawidłowy, gdyż odrywa się on od sformułowań ustawy, która tak w art. 60 § 1, jak i w art. 291 k.k. przewiduje jedno i to samo obostrzenie, mianowicie o połowę w stosunku do zagrożenia ustawowego (*podkr. moje, J.B.*) za dane przestępstwo.

Gdyby jednak przyjąć taki niesłuszny pogląd, to ustawa czerwcowa w art. 5 § 3 wyłącza w takim wypadku tryb uproszczony. Ustawa, dopuszczając tryb uproszczony, przyjmuje dwa kryteria: powrót do przestępstwa oraz zastosowanie art. 291 k.k., ale rozdziela je przez użycie spójnika „albo”, którego logiczne znaczenie polega na wyłączeniu.

E. Dalszy problem, choć związany z problematyką powrotu do przestępstwa, można przedstawić w pytaniu: Czy sprawy o zagarnięcie mienia społecznego o wartości nie przekraczającej 5 000 zł, jeżeli sprawca był już poprzednio karany za zagarnięcie mienia (art. 6 ustawy z dnia 18.VI.1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej)¹⁸, mogą być rozpoznawane w trybie uproszczonym według przepisu art. 5 ustawy z 20.VII.1950 r.?

Na pytanie to odpowiedział negatywnie Sąd Najwyższy, przedstawiając następujące rozumowanie:

„Wedle art. 5 § 2 lit. c) ustawy z 20.VII.1950 r. o zmianie przepisów postę-

¹⁵ W związku z tym S. Sliwiński proponował (Niektóre zagadnienia procesowe na tle ostatniej noweli do k.p.k., PIP nr 10/58, s. 637-638), żeby sąd w postępowaniu uproszczonym mógł wymierzać karę nie wyższą niż np. 6 mies. lub 1 rok pozbawienia wolności.

¹⁶ Por. J. Makarewicz: Kodeks karny z komentarzem, s. 659.

¹⁷ Por. S. Sliwiński: Kilka uwag na marginesie art. 286 i 291 k.k., „Gazeta Sądowa Warszawska” 1934 r. nr 36, s. 521-524 oraz tegoż autora: Prawo karne, s. 491 i nast. Por. też J. Bafia: Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 12.III.1957, *Legispr.* III K 802/56, OSPiKA 4/58 r. s. 249-250.

¹⁸ O powrocie do przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego pisałem bliżej w pracy pt.: O odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej, 1960, s. 47 i nast.

powania karnego sądy powiatowe rozpoznają w trybie uproszczonym m.in. sprawy o przestępstwa określone w art. 1 ustawy z 18.VI.1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej, jeżeli szkoda wyrządzona lub zamierzona nie przekracza 5 000 zł.

Z art. 5 § 3 ustawy z 20.VII. 1950 r. wynika, że tryb ten nie jest wyłączony wtedy, gdy ze względu na powrót do przestępstwa grozi sprawcy kara wyższa niż przewidziana w przepisach art. 5 § 2 tej ustawy.

Art. 6 ustawy z 18.VI.1959 r. nie zawiera normy określającej wyższą karę za przestępstwo, do którego sprawca powrócił, lecz za przestępstwo *sui generis* polegające na działaniu, do którego przedmiotowej istoty należy uprzednie skazanie sprawcy za zagarnięcie mienia i odbycie wówczas wymierzonej kary przed upływem 5 lat od popełnienia tego działania lub — jeżeli skazany wspomnianej kary w ogóle nie odbywał — od dnia, w którym skazanie stało się prawomocne. To uprzednie skazanie dotyczyć ma mienia jakiegokolwiek, a nie wyłącznie społecznego. Jeżeli sprawca był skazany uprzednio za przestępstwa przeciwko zagarnięciu mienia, które nie jest mieniem społecznym, to nie sposób mówić, że w razie popełnienia potem przestępstwa przeciw własności społecznej dopuści się powrotu do przestępstwa, o którym to powrocie mowa w art. 5 § 3 cyt. ustawy z 20.VII.1950 r.

Fakt, że w treści art. 6 ustawy z 18.VI.1959 r. działanie, o którym wyżej mowa, oznaczono jako przestępstwo określone w art. 1 § 1 (art. 6 lit. a) lub w art. 2 § 1 i 2) art. 6 lit. b) tej ustawy, należy tłumaczyć dążnością do uniknięcia powtórzenia w tym przepisie ustawowych stanów faktycznych ujętych w dyspozycji art. 1 § 1 i art. 2 § 1 i 2.

Kto dopuszcza się czynu wyczerpującego taki stan faktyczny i działa jednocześnie w warunkach, o których stanowi art. 6 ustawy z 18.VI.1959 r., ten popełnia zatem nie przestępstwo z art. 1 § 1 lub z art. 2 § 1 i 2 podlegające surowszej karze ze względu na powrót do tego przestępstwa, lecz zbrodnię określoną w art. 6 tej ustawy, będącą przestępstwem szczególnego typu.

Stwierdzenie to nakazuje przyjąć, że w sprawach o zbrodnię przewidzianą w art. 6 ustawy z 18. VI. 1959 r. tryb uproszczony, o którym stanowi art. 5 ustawy z 20. VII. 1950 r., jest niedopuszczalny (*podkr. moje, J.B.*).

W związku z tym trzeba uznać, że przepis § 3 tego artykułu dotyczyć może wyłącznie spraw o przestępstwa wymienione pod lit. a), b) i d) jego § 2. Słuszność tego stanowiska wynika z porównania tekstu art. 5 § 2 lit. a) wymienionej ustawy z 20.VII.1950 r. sprzed i po nowelizacji wprowadzonej ustawą z dnia 18. VI.1959 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. Nr 36, poz. 229).

Jak wynika z cyt. przepisu (art. 5 § 2 lit. c), w brzmieniu przed „nowelą” — w ograniczonym zakresie — sprawy o przestępstwa wymienione w art. 1 § 1 dekretu z dnia 4.III.1953 r. (Dz. U. Nr 17, poz. 68), o stanie faktycznym takim samym jak przestępstwo określone w art. 1 ustawy z dnia 18 czerwca 1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej, były rozpoznawane w trybie uproszczonym, natomiast sprawy o przestępstwa wymienione w § 2 wyżej cyt. art. 1, o stanie faktycznym podobnym do przestępstw określonych w art. 6 lit. a) ustawy z dnia 18 czerwca 1959 r. i zagrożone również karą do 10 lat więzienia, były rozpoznawane w trybie zwykłym.

Okoliczność, że nie znajduje to pożądanego i wyraźnego zaznaczenia w tekście ustawy, łączy się niewątpliwie z wprowadzeniem do art. 5 obecnego tekstu

pod lit. c) § 2 wówczas, kiedy przepis § 3 w dzisiejszej swej postaci już istniał.

Wspomnieć jeszcze warto, że tryb uproszczony traktowany być musi jako wyjątkowy, nie dający się stosować drogą wykładni rozszerzającej, poza przypadkami, w których ustawa w formie nie budzącej żadnych wątpliwości go dopuszcza (m.in. orzeczenie S.N. z 20.III.1957 r. — OSN z. 4, poz. 41).

Wysokość kar określonych w art. 6 ustawy z 18 czerwca 1959 r. względem zagarnięć mienia społecznego, popełnianych po uprzednim dopuszczaniu się i skazaniu za przestępstwo przeciwko własności jakiegokolwiek, została w tej ustawie tak określona, że nie może być kwestionowana, iż nadano tym zagarnięciom charakter przestępstwa poważniejszego, aniżeli było dotychczas.¹⁹

Orzeczenie to zdaniem moim daje pełną odpowiedź i argumentację w sprawie postawionej w pytaniu.²⁰

F. Art. 5 § 4 ustawy z 20.VII.1950 r. wylicza natomiast szereg przestępstw wyłączonych z postępowania uproszczonego, mimo że należą one do grupy przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności do lat dwóch lub grzywny albo obu tym karom łącznie.

Art. 5 § 4 przewiduje dwa sposoby rozwinięcia zasady ogólnej:

- a) przez wyliczenie szeregu przestępstw, mianowicie w artykułach 151 § 2, 164 § 1, 215 § 2, 216 § 2, 217 § 2 i 243 § 2 k.k.;
- b) przez wymienienie art. 255 k.k., ale tylko wtedy, gdy „zniesławienie popełniono w druku lub na zebraniu publicznym.”²¹

Od tej ostatniej sytuacji, ograniczającej zasięg rozpoznania przestępstw z art. 255 k.k. w postępowaniu uproszczonym, należy odróżnić rozwiązanie przyjęte w art. 11 ustawy o sprawach z oskarżenia prywatnego, gdzie zmiany dotyczą tylko składu sądu (przyjmuje się bez wyjątku skład kolegialny), co jednak nie stanowi sposobu ograniczenia postępowania uproszczonego. Skład kolegialny występuje przecież także w postępowaniu uproszczonym.

¹⁹ Uchwała SN z 9.VI.1960 r. VI KO 22/60 — OSN-Gen. Prok., 153/60 r. Zbieżny pogląd na temat pojmowania art. 6 ustawy z 18.VI.1959 r. wypowiedziałem w pracy pt.: Odpowiedzialność karna za przestępstwa przeciw własności społecznej, Wyd. Prawnicze 1959 r. Pogląd ten podzielił H. Rajzman w recenzji tej pracy zamieszczonej w „Nowym Prawie” nr 11/60, s. 1505. Por. też J. Bafia i L. Hochberg: Przestępstwa gospodarcze, Wyd. Prawnicze 1960 r., s. 36.

Stanowisko przeciwne ogłosił A. Bachrach w głosie do przytoczonej uchwały („Państwo i Prawo” nr 10/62). Inną uwagę na ten temat zamieścił też K. Zwoliński: Postępowanie uproszczone w praktyce, „Nowe Prawo” nr 9/60, s. 1198.

²⁰ Do tematu tego wrócił Sąd Najwyższy w wytycznych w sprawie prawidłowego stosowania ustawy z 18.VI.1959 r. (OSN z III z 1960 r., poz. 37), gdzie można się dopatrywać innego stanowiska w poruszanej sprawie, bo w wytycznych między innymi czytamy: „(...) nie ma przeszkód do rozpoznawania w trybie uproszczonym spraw o przestępstwa określone w art. 6 lit. a zdanie drugie i w art. 6 lit. b zdanie drugie, a to stosownie do przepisów art. 5 § 2 lit. c i art. 5 § 3 ustawy z 20 lipca 1950 r. w brzmieniu ustawy z 18 czerwca 1959 r. (Dz.U. Nr 36, poz. 229)”.

Krytyczne stanowisko wobec wytycznych, właśnie z powodu poglądów dotyczących tego tematu, opublikował K. Zwoliński: Uwagi na tle wytycznych Izby Karnej SN z 19.I.1962 r., „Państwo i Prawo” nr 10/62 r. Krytycznie o wytycznych w zakresie art. 6 i 7 pisał także T. Guzkiewicz: Jeszcze o recydywie w wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej z 19.I.1962 r., „Palestra” nr 6/1963 r.

²¹ Problematykę tę omawia J. Sawicki: Ochrona czci i ochrona krytyki, Warszawa 1956 r.; por. też M. Siewierski: Kodeks karny z komentarzem, 1958 r., s. 358 i nast.

Stanowisko tego rodzaju zajmuje też Sąd Najwyższy w następującej tezie: „Z dniem wejścia w życie tej ustawy (tj. z dniem 2.VII.1960 r.; *uwaga moja, J.B.*) w sprawach o przestępstwa określone w art. 255 § 1 k.k. sądy powiatowe w trybie uproszczonym orzekają na rozprawie w składzie jednego sędziego i dwóch ławników, bez względu na to, czy przestępstwo to jest ścigane z oskarżenia prywatnego, czy też z urzędu na podstawie art. 255 § 5 k.k.”²²

(daszy ciąg nastąpi)

²² Uchwała z 24.VIII.1961 r. VI KO 36/61 — OSN-Gen. Prok. poz. 138/61.

PIOTR SZCZEMIELINOW

Nowy etap działalności sądów koleżeńskich

Dnia 23 października 1963 r. Prezydium Rady Najwyższej RSFRU uchwaliło ustawę „O wprowadzeniu uzupełnień i zmian do ustawy o sądach koleżeńskich”. Ustawa ta ma wyjątkowo ważne znaczenie dla dalszego wzmocnienia roli sądów koleżeńskich w dziele wychowania komunistycznego pracujących. Wprowadzenie do obowiązującej ustawy uzupełnienia i zmiany znacznie zwiększają rolę sądów koleżeńskich w walce z naruszeniami dyscypliny pracy i zasadami współżycia socjalistycznego, podnoszą autorytet tych sądów, wreszcie stanowią jakby wytyczne dla sądów koleżeńskich wszystkich republik związkowych.

Wspomniane uzupełnienia i zmiany dotyczą następujących zagadnień:

1) Jeśli chodzi o stronę organizacyjną tych sądów, to w odróżnieniu od dotychczasowego przepisu, który zezwala na organizowanie sądów koleżeńskich w kolektywach liczących co najmniej 50 pracowników, przewiduje się obecnie możliwość tworzenia sądów koleżeńskich także wtedy, gdy kolektyw liczy mniej niż 50 osób, jednakże wówczas na utworzenie sądu koleżeńskiego należy uzyskać zgodę odpowiedniego organu związku zawodowego lub komitetu wykonawczego miejscowej rady delegatów ludu pracującego.

Zamiast — jak dotychczas — wyboru sądów koleżeńskich na okres jednego roku, wprowadza się teraz wybór tych sądów na okres dwuletni. W związku z tym uzupełnieniem wprowadza się obowiązek składania przez sądy koleżeńskie sprawozdań przed zebraniem ogólnym kolektywu nie rzadziej niż raz do roku.

2) Nowe przepisy rozszerzają znacznie zakres właściwości sądów koleżeńskich. Oprócz bowiem spraw podlegających rozpatrzeniu przez sądy koleżeńskie na mocy dotychczasowych przepisów wprowadza się dodatkowo następujące kategorie spraw, które będą podlegać kompetencji sądów koleżeńskich:

a) zniszczenie, utrata, uszkodzenie inwentarza, narzędzi, materiałów oraz innego mienia państwowego lub społecznego wskutek niesumiennego traktowania swych obowiązków, jeśli nie pociągnęło to za sobą znacznego uszczerbku,

b) samowolne użycie — dla celów osobistych — stanowiących własność przedsiębiorstwa państwowego, organizacji, kołchozu lub organizacji społecznej albo spółdzielczej: środków transportowych, obrabiarek, narzędzi, surowca i innego